

ÖSSZEFOGLALÁS HELYETT

még egy dologra szeretném felhívni a figyelmet, amit az egyes elemzésekben hallgatólagosan többször is figyelembe vettem, de tételes megfogalmazására eddig nem került sor. Többször is szó esett arról, hogy a közlemény hatását nem lehet lényegesen növelni akkor, ha csupán a közlemény és a közlésfolyamat optimális megszervezésére szorítkozunk. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy a közlő mond egyvalamit, a befogadó viszont gyakran ért ki az üzenetből valami mást. A közlésfolyamat és a közlemények javítására kidolgozott rengeteg módszer nem értéktelen ugyan, de a kommunikáció alapjait nem érinti. Ami az anyanyelvet illeti: a tévé- és rádióbemondó beszélhet szépen, az újságíró írhat helyesen, az iskola forgalmazhatja a legértékesebb nyelvi változatokat, közölhetjük a nyelv-művelő cikkek sokaságát – mindez a nyelvhasználat alakulását nem tudja döntően befolyásolni. Legalábbis eddig nem tudta, és a hiba nem egyértelműen a közlemények megformálási módjában keresendő.

Van valami, ami beépül a közlemény és a befogadó közé, ami meghatározza azt, hogy a befogadó mit ért sen. Az ember tehát nem úgy tanul (nyelvet és ezzel együtt pedig értékeket, normákat, társadalmi szerepeket kiváltképp nem úgy), mint a behavioristák kísérleti patkánya. A patkány ugyanis viszonylag hamar megtanulja, hogy az egyik irányt választva áramütést, a másikat választva ennielót kap, és egyre ritkábban választ rosszul. Ez az inger-válasz típusú tanulás, ahol a válasz mindig olyan, amelyet a közlés közvetítője előre elvár. A kérdés az, hogy az embernél mi épül be a kapott inger és a válasz közé. A kérdés szakirodalmából talán a George Gerbner által kidolgozott ún. kultivációs modell magyaráz meg a legtöbbit a befogadás kapcsán felvetődő kérdésekből. Eszerint (Gerbner 1977) a kommunikációnak az a funkciója, hogy a közlemények termelésével, cseréjével, áthagyományozásával folyamatosan tartsa ébren, helyezze előtérbe, erősítse, egyszóval kultiválja a létre,

a fontosságra, az értékekre, az összefüggésekre vonatkozó kulturális feltevéseket. A kommunikáció tehát nem más, mint egy csoport, réteg, közösség kulturális feltevéseinek állandó működtetése. Ebből az következik, hogy minden kibocsátott és ugyanakkor minden felfogott közlemény ideológiákkal, értékekkel, érzelmeikkel stb. terhelt, és egyáltalán nincs előírva az emberi kommunikáció „nagykönyvében”, hogy a közlemény eme töltése a közlőnél és a befogadónál azonos kell hogy legyen. Ezzel a ténnyel minden közleményformálónak – akár ösztönösen, akár tudatosan – számolnia kell.

Az elmondottakból egy egyszerű következtetés vonható le. A nevelés sem más, mint közlemények állandó forgalmazása (ez áll az anyanyelvi nevelésre is), és mint ilyennek mindig a már meglévőre kell építenie. Csak azt lehet kultiválni, ami már csírájában megvan. Ha – teszem fel – a szép és helyes beszéd iránti igény vagy általában a nyelvhasználat fejlesztésének igénye nem tartozik a már meglévőhöz, akkor hiába a rádió, a tévé, az iskola, a nyelv művelők jó példája. Ehelyett az igény kialakításán kellene fáradozni.

A példa nem véletlenül kezdődött a *ha* szócskával. Ugyanis pontosan a már meglévőt nem ismerjük, azt, amire alapozni kellene. Azt, hogy mennyire összetett jelenség ez a már meglévő, a tanulmányokból levont egyetlen következtetéssel illusztrálnám. Minél több irányból közelítettük meg az anyanyelvhasználat kérdését, annál nyilvánvalóbbá vált, hogy a nevelés (és ezen belül az anyanyelvi nevelés) jelentős hányada „nevelési intézményeinken” kívül bonyolódik le. (Az iskola – és más intézmények – csak ezzel párhuzamosan, többnyire ennek ellenében akarnak tenni valamit.) Ez pedig azért lehetséges, hogy létezik egy „spontán tömegkommunikáció”, ami az intézményes tömegkommunikációtól „távolságot tartva” betölti a kulturális feltevések gerbneri értelemben vett kultiválásának funkcióját. Ez azt jelenti, hogy a mindennapi életnek megvannak a maga „láthatatlan” intézményei, amelyek koordinálják az egyének kommuni-

katív praxisát, így nyelvhasználatát is. A további cél ennek a rejtett intézményrendszernek és kommunikációinak a megismerése, vizsgálata lenne. Elemzéseim nyomán úgy vélem, hogy létéhez nem fér kétség. Alaposabb elemzése és a nevelési gyakorlatban való hasznosítása (legalább figyelembevétel) olyan feladat, amelynek elvégzése nagy erőket kíván. Intézményszerűsített anyanyelvi nevelési gyakorlatunkat, így az iskolai anyanyelvi nevelést is csak e spontán tömegkommunikációs rendszer működésének ismeretében s e rendszer funkcióinak figyelembevételével lehet és érdemes végiggondolni.